

LOVIȘTEA — TOPONIMIE ȘI ISTORIE

Lovistea, vatră românească cu puternică rezonanță în istorie avea să trezească interesul cercetătorilor mai ales prin unicatele sale toponimice și folclorice, care îi dau multă originalitate. Toponimia, bogata arhivă a Lovistei

aduce noi fapte convingătoare asupra existenței locuitorilor și continuității lor neîntrerupte în acest spațiu mioritic.

Că ne aflăm într-o vatră românească ne-o confirmă nu numai argumentele istorice și folclorice, ci și mărturiile lingvistice, în cazul nostru — toponimia, prin bogăția și originalitatea ei.

Făcînd o statistică asupra toponimelor existente și studiate de noi pînă în prezent, vom înfrîni prețioase fapte ale existenței strămoșilor noștri, a geto-dacilor. Cele 37 toponime autohtone din care două — Oltul și Lotrul, vin cu același nume din istoria noastră îndepărtată, numărul mare al elementelor latino-române, — 107, la care se cuvine să adăugăm și cele 36 toponime create de români, spun de la sine despre bogatul tezaur toponimic românesc existent al Lovistei.

Pentru edificare prezentăm în continuare situația concretă a toponimiei, alcătuită din 248 nume (de sate, așezări omenești, munți, dealuri, văi, ape, terenuri agricole etc.) :

Total nume topice	din care :					
	autohtone	latino-române	creștii românești	slave	turcești	alte origini
248	37	127	36	52	8	8

Toponimia are un rol important în argumentarea continuității și existenței noastre în vatra dacică, constituind pe bună dreptate „o adevărată arhivă”. Pe lângă numele ce denumesc munți, sate, locuri, un interes deosebit îl trezesc cele ale apelor. Trebuie să spunem că acestea s-au dovedit foarte rezistente.

Din cele 124 numiri de ape inventariate în prima etapă a cercetărilor întreprinse pentru cunoașterea toponimiei, 96 sînt românești. Dintre numele topice care denumesc ape un număr de 42 au în componența lor apelativul „pîriu”, iar 24 „vale”, care indică același lucru „riu”. Însoțind un nume românesc, sau de altă origine apelativul „pîriu” vine să confirme originalitatea toponimiei românești. Făcînd parte din fondul autohton preroman acest cuvînt exprimă legătura statornică ce s-a cimentat de-a lungul secolelor între numele topice lovistene. Și celălalt apelativ — „vale”, este tot românesc și provine din latinescul „vallis”.

De-a lungul timpului toponimia lovisteană a rămas aproape neschimbată. Acesta este încă un argument prețios în susținerea tezei continuității neîntrerupte a poporului român pe întreaga vatră dacică. Numele satelor : *Găușani* (1451), *Clocotici* (1473), *Spinu* (1471), *Bumbuiești* (1473), *Voineasa* (1496), *Boișoara* (1451), munților : *Petriceaua* (1393), *Arsurile* (1415), *Sînta Mare* (1451), *Mănăileasa* (1451), *Zănoaga* (1451), atestate documentar cu 5—600 ani în urmă au rămas neschimbate.

Un act prețios care ne redă un număr mare de toponime este „așezămintul” lui Neagoe Basarab din 9 iunie 1520, care stabilește hotarele dintre Țara Românească și Transilvania. („apa Oltului”, „apa Vadului”, „vadul Genunei”, „muntelui Voinăsei”, Măgura, Piatra-Albă, Groapa-Mare, Nedeei, Lăpușnic).

Continuitatea neîntreruptă pe aceste meleaguri este confirmată și de faptul că un număr însemnat din toponimele lovistene le găsim în Țara Hațegului și Maramureșului, ca și în alte localități ale țării. Pendularea locuitorilor peste munții care niciodată nu au constituit stavilă în calea lor, viața și istoria comună, toate au favorizat ca toponimia să reflecte aceste realități. Țara Hațegului, Maramureșului și Lovistei ne apar astăzi „ca un fel de triotoponimie”.

Interesant este de observat faptul că toponimia nu s-a împlîntat la întimplare, ci este îngemănată cu viața oamenilor, cu istoria acestor locuri. Ea ne aduce argumente sigure despre elementul autohton, despre cristalizarea vechilor sate românești. Zona de munte a constituit pentru istoria poporului nostru un adevărat muzeu în aer liber, în care acestea s-au conservat cel mai bine. Prezența dacilor în aceste locuri este confirmată de urmele arheologice descoperite în mai multe puncte din Loviste : Brezoi, Titesti, Călinești, Ciunget etc.

Analizînd toponimia autohtonă lovisteană vom constata că numele proprii (cu excepția riurilor Olt și Lotru), sînt alcătuite din apelative, elemente pe care le întîlnim în lexicul limbii române : *grui* — *Gruicul-Lupului*, *măgură* — *Măgură*, *genune* — *Genune*, *leurdă* — *Leurda*, *brad* — *Brad*, *sterp* — *Sterpul*. Este de fapt o constatare care confirmă teza enunțată cu ani în urmă de către cercetătorul I. I. Russu : „Precum s-a spus numele proprii sînt alcătuite din elemente lexicale și sufixale curente în vorbirea populară, fiind deci și ele în aceeași măsură vechi materiale de limbă vie a continuității sociale”.¹

Întîlnim în Loviste și numele topice : Prislup, Sterminoasa, Bora care fac parte cu siguranță tot din fondul autohton geto-dac. Ultimile cerce-

1. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1950, p. 101.

tări întreprinse de Pandele Olteanu și I. C. Chițimia sînt interesante, aduc noi contribuții la explicarea etimologiei lor, fiind considerate ca făcînd parte „din fondul autohton traco-dac”². Toponimicul *Bora* (munte), după cum subliniază profesorul I. I. Russu, are rădăcini indo-europene. Cu ajutorul său s-au putut forma cunoscutele nume dacice: *Boridava*, *Piroboridava*. Radicalul probabil: *bher — „a tăia, a sparge”³.

Trebuie să lămurim pe parcursul cercetărilor și etimologia numelui Cozia, considerat de majoritatea cercetătorilor ca fiind slav. După cum se cunoaște zeul dacilor a fost Zalmoxis. Locul de „închinăciune” se afla pe „muntele sfînt”. Înclinăm să emitem ipoteza că unul dintre acești munți a fost și Cozia vilceană. Pornind de la aceste considerente putem admite că totuși Cozia are la origine numele traco-dac „Cozi”, cu rad. **kog'o* — capră⁴, nu din sl. „koza” capră (Cozia — a caprei, adj. posesiv, sau din tc. „koz” — nucă, „regiune cu mulți nuci” — Nucet). Lazăr Săineanu explicînd etimologia acestui toponim menționează că este întîlnit în Moldova ca apelativ „frumoasă cozi, minunat de frumoasă”. Tot ca apelativ este folosit și de Alecsandri: „le prinde cămașa cu altîțe minune și-s frumoase cozi”⁵.

Vorbînd despre valoarea istorică a toponimiei C. C. Giurescu sublinia că aceasta „arată practicarea agriculturii în munți” din cele mai vechi timpuri. Nume de sate și înălțimi amintesc de cultivarea cerealelor și mai ales „a meiului numit în vechime și azi mălai”. În Loviste această indeletnicire tradițională a poporului nostru, cu rădăcini traco-dacice, este atestată de numele satului și comunei Malaia și Poiana Mălăii, de pe Valea Lotrului.

În analiza toponimiei trebuie adesea să ne întrebăm pe bună dreptate dacă unele nume au fost „create de slavi sau mai degrabă de români din nume comune sau din nume de persoane împrumutate de la slavi”⁶. Numele topice „Laz”, „Poiana”, „Tarnița”, „Vidra”, sînt oare slave?, aîta timp cît noi le întîlnim ca apelative în Loviste și pe întregul cuprins românesc.

Este interesant de observat faptul că în zona de deal și munte unde elementul românesc s-a conservat mult mai bine, întîlnim numeroase toponime care denumesc nume de trecători și de drumuri. Exemplu: „Tarnița”, „Pripoare”. Vorbînd despre semnificația lor Emil Petrovici menționează: „Multe dintre numele de trecători au la bază apelative românești de origine slavă, ceea ce a făcut pe unii cercetători să considere aceste oronime slave. Creatorii lor au fost însă românii... Aspectul e slav (apelativul care stă la baza numelui fiind de origine slavă), dar creatorii toponimului au fost românii”⁷.

2. Pandele Olteanu, *Cercetarea monografică a limbii popoarelor strămoșești geto-daco-tracii*, Interferențe, București, 1978, p. 11.

3. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1967, p. 95.

4. *Ibidem*, p. 100.

5. Lazăr Săineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, 1925, p. 173.

6. Vexi, E. Petrovici, *Oronime formate din antroponime în Carpații românești*, Studii și materiale de onomastică, 1969.

7. E. Petrovici, *Nume românești de trecători peste culmi*, Studii de dialectologie și toponimie, București, 1970, p. 266.

În explicarea toponimiei de un real folos ne este folclorul, această comoară nemuritoare a poporului român, care a reușit să conserve nume și fapte deosebite din viața și istoria acestor locuri. „Rîul“ cu și „codrul“, au fost pentru lovistenii prietenul nedespărțit. Acest lucru ni-l confirmă și versurile :

*„La fîntînița din plai
Pusei masa și mîncai“.*

Oltul, Lotrul, Latorița, sînt întotdeauna alături de cei îndrăgostiți :

*„Cite păsări sînt în codru
Nu pot să-mi stîmpere focul
Nici cu Oltul, nici cu Lotru
Numai mîndra cu mijlocul“*

sau :

*„Latoriță bob de rouă
Ce desparți iubirea-n două“.*

Întîlnim de asemenea în folclor numeroase denumiri locale, confirmîndu-ne și prin aceasta legătura statornică, de secole a creatorului anonim cu toponimia, cu istoria și viața meleagurilor natale.

Voineasa :

*„Foaie verde și-o avrămeasă
Rămli cu bine Voineasă
Și tu scumpă țărișoară
De-oi trăi, te-oi vedea iară“.*

Malaia :

*„De la Malaia la vale
Cum mai cîntă cucul de tare*

Din zestrea bogată pe care ne-o oferă toponimia autohtonă lovisteană vom căuta ca în continuare să insistăm asupra cîtorva nume care prin prezența lor în aceste locuri dau mai multă originalitate și personalitate ținutului muntos al Vilcii, dovedindu-ne în același timp, după cum sublinia Pandele Olteanu „că dăinuim permanent de milenii în Dacia, că ne-am format ca popor pe un teritoriu vast a cărui coloană vertebrală a fost bătrînul fluviu Istros, cum îi spuneau tracii, sau Danubius — Donaris, care înseamnă apă dan — mare, frumoasă, virulentă, că și poporul născut aci și legat deopotrivă de lanțul și inelul munților stîncoși sau Carpații⁴⁸.

8. P. Olteanu, op. citat., p. 26.

OLT : Numele topic cel mai discutat din întreaga noastră literatură de specialitate. Este prezent în numeroase inscripții ale antichității. Ptolemeu, Dio Casius și Tabula Peutingeriana. Îl întâlnim de asemenea în importante lucrări cartografice : harta Ungariei a lui Kaerius (1620), cu numele „Alt“, sau „Alth“, harta Transilvaniei a lui Ioans Sambucus (1566), în care este amintit „Aluta“, harta lui Schwantz — „Alth“ etc. Pentru prima oară forma românească a Oltului apare la Delisle (1703) — „Hot du Alaut“.

Cea mai interesantă explicație a etimologiei acestui valoros nume românesc o găsim în lucrarea lui Th. Capidan — „Limbă și literatură“. Prin argumente convingătoare autorul susține proveniența traco-dacică a Oltului. „Forma dacă Alutus, după accent, trebuie să dea Alt. Noi însă avem Olt, cu a inițial schimbat în o. Acest fenomen a fost explicat până acum din limba slavă. Eu îl explic din limba tracă. Tracii pronunțau pe a scurt în două feluri : ca a și ca o... Prin urmare și la Alutus am avut un o deschis pronunțat de daci Alutus. Pe de altă parte, metateza slava nu putea avea loc la numele trac, fiindcă după o inițial nu urma un grup de consoane“.⁹

Oltul, „marele riu care dă numele unei țări“, după cum sublinia N. Iorga, avea să intre în legende și cîntece, artistul popular reușind să ne creioneze cu măiestrie chipul neînfricatului viteaz. Este cel mai cîntat riu din țara noastră. Dar dintre toate cîntecele „Doina Oltului“ are cel mai mare ecou în inimile noastre :

*„Oitule, Oltețule
Seca-ți-ar izvoarele
Să crească duduiele
Să trec cu picioarele
Oitule, riu blestemat
Ce vii așa tulburat ?“*

Încă din secolul trecut acest cîntec va trezi interesul multor scriitori. Ion Heliade Rădulescu îl valorifică în scurta scenetă „Sărbătoarea cim-penească“. Mai tirziu același motiv va fi preluat de către Anton Pann în „Spitalul amorului“. Și-n deceniile următoare cîntecul se va bucura de succes, întilnindu-l în culegerile lui V. Alecsandri, G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu, T. Pamfile, T. Bălășel, etc.

Marele poet M. Eminescu va include în bogata sa colecție de poezii populare și o variantă a acestei doine („Oitule, riu blestemat“), care este culeasă în perioada anilor 1872—1873.

Gr. Alexandrescu, în călătoria întreprinsă pe aceste meleaguri, fiind încîntat de valoarea artistică a folclorului local va culege un număr mare de „Cîntece de peste Olt“, pe care le va publica în Convorbiri literare din 1 septembrie 1876.

„Doina Oltului“, constituie una dintre creațiile de mare forță artistică a folclorului nostru, ducînd astfel mai departe în unduirile sale fermecătoare istoria milenară a Oltului și frumusețea inegalabilă a acestor meleaguri.

9. Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1943, p. 173.

LOTRUL: Autohton, cu sensul de „repede”. Numele acestui râu care dă multă frumusețe văii ce o străbate a suscitat numeroase discuții. Este atestat documentar în 1505. A fost socotit rînd pe rînd de origine latină, cehă, galică. Dar așa cum amintește Ion Conea „Nu este nici una din toate acestea, ci este — cum foarte just observă Weigand — românească”.¹⁰

Numele Lotrului — după cum sublinia I. A. Candrea „nu are nici o legătură cu latro-onis — hoț, nici cu lotrul — șiret, care este de origine ungurească pentru Transilvania, ori sirbească pentru Banat”.¹¹ G. Weigand explică Lotrul „ca sinonim cu repede pornind de la adjectivul lotru, tradus de Lexiconul de la Buda, prin iute, repede”. De aceeași părere este și academicianul Iorgu Iordan, care menționează: „Această explicație mi se pare justă, căci se potrivește cu natura unei ape curgătoare de munte”.¹²

Pentru a sublinia semnificația românească a acestui râu Ion Conea menționează: „Așadar, una din apele mari ale Lovistei poartă nume românesc.”¹³

Acest toponim este format dintr-un apelativ vechi românesc. Are o largă circulație în multe limbi europene. În cehă — *lotr* e o prescurtare din germanicul *lotterbube* (radicalul *lottar* — german — însemnând „om rău de credință” — un hoț).

Lotr este radicalul indoeuropean care în latină a dat *latroonis* (a a trecut în *o* = Lotru).

Sensul de „hoț” al acestui apelativ s-a dezvoltat mult mai târziu. Este vechi, pentru că îl găsim în greacă, latină, germană. Cuvînt indoeuropean, prezent și în limbile popoarelor strămoșești. În studiile întreprinse cu privire la stabilirea etimologiei acestui toponim nu s-a mers pînă în prezent în extenso, pentru găsirea corespondenței lui în limbile latină, greacă și cehă.

Spațiul Carpato-Danubiano-Pontic, vatră a popoarelor indo-europene, după cum se cunoaște, era traco-dacic. Cunoscînd aceste realități istorice putem stabili mai ușor sensurile cuvîntului amintit.

Lotrul, încă din secolele trecute avea să intre în conștiința poporului, în folclorul acestor locuri:

„Mă Lotrule, apă rece
Cum aș face a te trece?
De-o fi o vreme bună,
Te-oi trece seara pe lună;
Iar de-o fi o vreme rea,
Te-oi trece cum oi putea.”

GENUNE: Este atestat documentar în timpul lui Mircea cel Bătrîn (28 martie 1415), care dăruiește vama de la Genune. Mai apare menționat și în alte hrisoave (1424, 1475, 1478 etc.) Este format dintr-un apelativ. După înțelesul pe care îl exprimă — acesta înseamnă: „adînci-

10. I. Conea, *Țara Lovistei*, Buletinul Societății de geografie, tomul: LIII, (1934), p. 115.

11. Pavel Binder, *Note de toponimie*, Limbă română, nr. 6, 1970, p. 86.

12. I. Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 518.

13. I. Conea, *op. citat.*, p. 116.

tură, hâu, abis¹⁴. I. I. Russu îl trece în fondul de aur al limbii române — cuvînt autohton. În Loviste acesta înseamnă : „apă adincă și lină“, sau „bulboană cu apă lină“.

Formele vechi ale acestui cuvînt sînt : „*genune*“ și „*gerure*“. Ca apelativ avea să capete sub pana iscusită a marelui poet M. Eminescu — cu alt sens, dimensiuni și valori artistice deosebite.

Valea BRAZILOR : Are la bază un apelativ geto-dac. Își are rădăcina în „*brad*“, apelativ din care s-au format numeroase toponime. În Loviste întîlnim numele satului *Brad* și al apei *Valea Brazilor*. Este străvechi în limbă și cu rol important în folclorul nostru. Principalii copaci care alcătuiesc codrul la români, *gorunul* și *bradul*, fac parte din fondul lingvistic autohton.

În aromană avea formele : „*Bradoia, Bradzi* și *Brădetu*“. În albaneză întîlnim corespondentul : „*bradh, bredh*“. Îl întîlnim în documentele slavo-române încă din secolul al XV-lea (26 noiembrie 1490), „la un brad frumos“.

Numeroase sînt piesele folclorice românești care au conservat prin intermediul imaginii artistice acest apelativ :

„*Du-mă Doamne, du-mă iară
La cel brad cu frunză rară
Să mai fiu ce-am fost ast vară*“.

Pîriul STERPULUI : Semnificația cuvîntului „*sterp*“ în limba română este multiplă. Se adresează în primul rînd pămîntului neproductiv. În Loviste apare ca nume propriu. (apă și munte). Face parte din fondul nostru autohton traco-dacic. În albaneză are următoarea alcătuire : „*shterpe*“. La aromani întîlnim cuvintele : „*stertpu, stearpă*“. În latină avem forma : „*es-stirpus*“. Lexiconul de la Buda îl consemnează cu formele : „*stertpu, sterilis*“.

Cu privire la originea acestui cuvînt au existat mai multe opinii. Mayer susține că este iliric. O. Densusianu menționează : „d'origin e obscure est sterp“. M. Gaster amintește că acest apelativ provine din latină cu „*es*“ — din „*stirps*“.

I. I. Rusu conchide cu claritate : „Dar cuvîntul alb.-rom. sterp pare să fie autohton, preroman putînd fi legat direct la radicalul indoeuropean ster țeapăn, ițepenit, tare“.¹⁴

Este prezent în numeroase creații folclorice lovistene :

„*Bate vîntul ca un serpe
De la badiu de la sterpe*“.

STERMINOASA : Este cunoscut în Loviste ca apelativ, „loc abrupt, prăpăstios“. Îl întîlnim de asemenea tot aici ca toponim, denumind nume de munte și apă. O. Densusianu îl consideră de origine slavonă. De aceeași părere este și profesorul Iorgu Iordan. Dar așa cum menționează Pande Olteanu, acesta își are originea în limba „traco-dacilor“ : „se dă

14. I. I. Russu, *op. citat.*, p. 198.

ca nume etnic *Straminos*. În limba lovacă este curent subst. *strmen* și adj. *strmeny* (abrupt, prăpăstios)¹⁵.

I. C. Chițimia, care a studiat evoluția acestui toponim și aria sa de răspândire îl consideră „de proveniență autohtonă”¹⁶.

Sub forma *stirminoasa* se întâlnește în vechile texte (2 iulie 1439). În țară are o largă circulație : *stârmina* (Banat), *stirmini*, *stirminos* (Hațeg), *stârminoasa* (Bacău) etc.

Îl consemnează și folclorul local :

„*Foie verde trei migdale*
Cobor Stirmina la vale“

În Loviste întâlnim o serie de toponimie ca : Piriul Lăpușnicului, Vasilatul, Piriul Sturului, Huluzul, Bulzul, Urdele, Murgoci și altele a căror etimologie este încă discutabilă. Nu-i exclus ca și acestea să aibe proveniență geto-dacă.

Lovistea prin istoria sa bogată, prin valoarea sa folclorică și lingvistică ne oferă un cîmp important de cercetare. Folclorul, istoria, toponimia se îngemănează aici în această vatră de spiritualitate românească în mod armonios, aducindu-ne argumente convingătoare asupra existenței noastre multimilenare, ale continuității neîntrerupte în acest spațiu geto-dacic în care s-a născut și a crescut un solid stejar — poporul român.

RÉSUMÉ

Dans l'article „Lovistea — toponymie et histoire” nous nous sommes proposés de présenter cette zone du district Vilcea, centre de la vie spirituelle roumaine. Ici, on rencontre à côté des autres traces du passé, de nombreux éléments de toponymie, qui prouvent sans conteste notre existence sur ces terres depuis le temps des Gètes et des Daces.

L'élément autochtone, très puissant, est présent de nos jours dans beaucoup de noms toponymiques comme : Olt, Lotrul, Genuș, Brad, Cozia, Prislop, Stirminoasa.

Le folklore, l'histoire, la toponymie — ces archives de l'humanité — sont des témoins vivants de notre existence et de notre durabilité sur ces terres daciennes.

15. P. Olteanu, *op. citat.*, p. 12.

16. *Ibidem*, p. 12.